

УДК 343.985

Гуцуляк Микола Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем досудового розслідування ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

Сьоміна Наталія Анатоліївна,
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем досудового розслідування ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

ПРО НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У статті акцентовано увагу на основних способах учинення злочинів, які відображають корупційну складову в службовій діяльності працівників Національної поліції України. Охарактеризовано зміст найбільш поширених форм зловживань з боку працівників правоохоронної структури. Запропоновано алгоритм дій поетапного досягнення престижності й професійності працівників правоохоронних органів. Висловлюються пропозиції щодо критеріїв відбору кандидатів на службу в поліцію.

Ключові слова: працівник поліції, спосіб учинення злочину, неправомірна вигода, зловживання, перевищення, вимагання, службове підроблення, корупційні прояви, соціальні гарантії, кадрова політика.

Постановка проблеми. Суворе дотримання та виконання законів є загальним принципом сучасної кримінально-правової політики України. Протидія злочинності, зокрема злочинам у сфері службової діяльності правоохоронних органів, у сучасних умовах розглядається як один із пріоритетних напрямів внутрішньої політики України, що спрямована на захист прав, свобод та законних інтересів громадян.

Злочини, що вчиняють працівники Національної поліції України, вкрай негативно впливають на результати боротьби зі злочинністю й, відповідно, породжують недовіру до системи в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремими аспектами дослідження злочинності у сфері службової діяльності працівників поліції займалися такі науковці, як: М. І. Ануфрієв, О. М. Бандурка, Б. В. Волженкіна, І. А. Гельфанд, А. А. Герцензон, О. Ф. Гіда, І. П. Голосніченко, Е. О. Дідоренко, О. М. Джужа, Є. В. Додіна, Б. В. Здравомислова, А. Ф. Зелінський, В. Ф. Кириченко, Я. Ю. Кондратьєв, М. І. Мельник, П. П. Михайленко, Г. О. Омельченко, О. Я. Светлова, М. І. Хавронюк та інші.

Постановка завдання. Розвиток сучасного демократичного суспільства незалежно від політичного режиму країни висуває до категорії першорядних завдань формування засад законності та їх дотримання в діяльності правоохоронних органів. Демократична розбудова України та прагнення наблизити її до норм європейського суспільства також вимагають окремої уваги до негативних процесів та явищ у роботі правоохоронних інституцій, особливо до корупційних проявів. Навіть тепер, незважаючи на принципове реформування поліцейських систем більшості європейських країн, органи правопорядку

залишаються у центрі активної критики суспільства через недостатню прозорість в їхній діяльності, відсутність незалежного суспільного контролю та непоодинокі випадки вчинення їх працівниками зловживань із метою отримання неправомірної вигоди.

Метою статті є розгляд найбільш поширених форм та основних способів учинення злочинів працівниками поліції. Акцентується увага на детермінантах злочинності серед особового складу й чинниках, які сприяють корупційним проявам у службовій діяльності працівників Національної поліції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливе місце серед цієї категорії займають злочини у сфері службової діяльності, до яких відносяться насамперед зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 ККУ); службове підроблення (ст. 366 ККУ); декларування недостовірної інформації (ст. 366-¹ ККУ); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 ККУ); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 ККУ) та ін. [3].

Характеризуючи способи вчинення злочинів зазначеної категорії, зауважимо, що, як правило, найбільш характерними способами вчинення злочинів, вчинених працівниками Національної поліції України, є:

– службове підроблення, яке здебільшого проявляється у формі умисного внесення недостовірних відомостей в офіційні документи (залежно від підрозділу, в якому працює поліцейський) з метою укриття свого недбалого ставлення до виконання функціональних обов'язків. Це – факти укриття допущеної недбалості у службовій діяльності;

– вимагання з метою отримання матеріальних чи нематеріальних цінностей або іншої неправомірної вигоди з використання службового становища. Ці факти, як правило, виявляються безпосередньо під час реалізації правозастосовної практики працівниками поліції за напрямом службових обов'язків (слідчі, оперативні працівники, працівники превентивної служби поліції тощо);

– умисні протиправні дії, які виражаються в підбурюванні або замаху шляхом умовляння до надання службовій особі неправомірної вигоди за невчинення нею в інтересах того, хто надає таку вигоду, з використанням наданого їй службового становища. Йдеться про факти, коли працівниками поліції штучно створюються умови, які змушують підозрюваних надавати та пропонувати неправомірну вигоду як гарантію пом'якшення чи уникнення справедливого покарання;

– унесення завідомо неправдивих відомостей до протоколів про адміністративне правопорушення. Такий спосіб супроводжується по-різному, однак дуже часто йдеться про складання протоколів на видумані правопорушення із відображенням біографічних даних осіб, які або є померлими, або поживають в інших регіонах і фізично не можуть бути винуватцями події;

– заволодіння шляхом обману та зловживання довірою грошовими коштами. Такі факти мають місце в діяльності працівників поліції через їх безпосередній доступ до тієї чи іншої справи або володіння інформацією за напрямом наданих повноважень;

– потурання, сприяння правопорушникам, невжиття до них заходів. Це факти так званого «консультування» працівниками правоохоронних органів злочинців та правопорушників з питань можливих способів ухилення від відповідальності, штучного створення умов безперспективності доведення слідчими підрозділами винуватості особи, знищення речових доказів тощо [4];

– необгрунтоване застосування заходів дисциплінарної, адміністративної, матеріальної відповідальності до фізичних або юридичних осіб тощо.

Отже, залежно від складу злочину можна охарактеризувати конкретні способи вчинення злочинів. Наприклад: під час службового підроблення зустрічаються наступні способи:

- складання неправдивих офіційних документів;
- видача завідомо неправдивих документів;
- підроблення офіційних документів;
- інше підроблення документів [1].

Складання неправдивих документів – це повне виготовлення документа, що містить інформацію, яка повністю або частково не відповідає дійсності. При цьому форма та реквізити документа відповідають необхідним вимогам.

Видача неправдивих документів означає надання (передачу) його фізичним або юридичним особам або випуск для використання такого документа, зміст якого повністю або частково не відповідає дійсності і який був складений або службовою особою, котра його видала, або іншою службовою особою [5, с. 145]. Видача неправдивого документа має місце і тоді, коли документ складено приватною особою, але пізніше засвідчено службовою особою і нею ж видано іншим фізичним чи юридичним особам від імені тієї організації, яку представляє вказана службова особа.

Унесення до документів неправдивих відомостей означає внесення (включення) до дійсного (справжнього) офіційного документа, який зберігає належну форму та необхідні реквізити, інформації, яка повністю або частково не відповідає дійсності.

Інше підроблення документів передбачає повну або часткову зміну змісту документа чи його форми або реквізитів, проте не за рахунок внесення до нього неправдивих відомостей, а шляхом їх виправлень, підчищень, дописок, витравлювань, зміни букв чи цифр тощо. Інше підроблення документів є своєрідним антиподом унесення до документа неправдивих відомостей, бо останні у такому разі до документа не вносяться, а виправляються або знищуються вже наявні у документі відомості, що відповідають дійсності.

Під час учинення службової недбалості виокремлюємо наступні способи:

- невиконання покладених службових обов'язків;
- неякісне, неточне, неповне, несвоєчасне, всупереч законодавству виконання службових обов'язків;
- невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків через несумлінне ставлення тощо.

Під час одержання неправомірної вигоди працівники поліції вчиняють низку інших протиправних дій, зокрема незаконне притягнення до кримінальної відповідальності. Відсутність доказів, які необхідні для обґрунтування обвинувачення або відсутність їх взагалі, нерідко служать підставою для їх штучного виникнення. Наприклад:

- підроблення документів;
- унесення недостовірних даних у протоколи допитів та інших слідчих (розшукових) дій;
- знищення доказової інформації щодо невинуватості підозрюваного тощо.

Таким чином, учинення злочинів у сфері службової діяльності працівниками поліції можна розділити на такі етапи:

1. Безпосереднє вчинення протиправних дій шляхом використання посадових повноважень усупереч інтересам служби з метою отримання неправомірної вигоди.

Аналізуючи судово-слідчу практику, можна назвати такі дії:

- незаконне звільнення від адміністративної відповідальності;
- незаконна відмова у відкритті кримінального провадження;

- незаконне звільнення від кримінальної відповідальності;
- незаконне затримання;
- необгрунтоване обрання запобіжного заходу тощо [2].

2. Передача неправомірної вигоди за вчинення таких дій. Ключову роль для розслідування зазначеної категорії проваджень відіграють відомості про спосіб передачі неправомірної вигоди за вчинення працівником поліції протиправних дій (бездіяльності) на користь підозрюваного.

Як показує аналіз вироків, типовими способами передачі неправомірної вигоди є наступні:

- з рук в руки;
- шляхом залишення в умовленому місці;
- через посередника;
- шляхом надання послуг;
- шляхом перерахування на банківський рахунок та ін.

Отже, за метою неправомірної діяльності злочини, вчинені працівниками поліції у сфері службової діяльності, спрямовані на збагачення, кар'єрний ріст, задоволення власних амбіцій, уникнення відповідальності тощо.

За формою вини злочини, вчинені працівниками поліції у сфері службової діяльності, бувають умисними або такими, що вчинені з необережності.

Залежно від предмета посягання бувають такими, що спрямовані на: заволодіння цінностями (грошовими коштами, іншими матеріальними цінностями, майном), отримання права на майно чи послуги, спрямовані на виконання у власних чи інтересах третіх осіб дій правового характеру тощо.

За способом реалізації злочинного задуму злочини, вчинені працівниками поліції, бувають такими, що вчиняються шляхом:

- документальної фальсифікації (службовим підробленням; знищенням документації,)
- розкрадання майна (неправомірне заволодіння або інше нецільове використання майна);
- зловживання службовим становищем (невиконання чи неналежне виконання своїх функцій).

За предметом підроблення можна виділити:

- а) підроблення документів (ст. 158, 366 КК України);
- б) підробка номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290).
- в) підроблення печаток, штампів (ст. 358) тощо [3].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про те, що наша держава знаходиться на правильному шляху в контексті реформування правоохоронної системи і органів Національної поліції зокрема, однак це є надзвичайно складний і довготривалий процес, а його успішність може гарантуватись наступними чинниками:

- жорсткою кадровою політикою стосовно кандидатів на службу. Цей процес повинен розпочинатися з моменту формування особової справи на кандидата на службу в підрозділах Національної поліції;
- безкомпромісним професійним відбором з урахуванням психологічних та фізичних якостей майбутнього правоохоронця. Не повинен зводитись до формальності процес психологічного тестування кандидатів залежно від обраного для служби підрозділу чи напряму;
- проведенням усебічної спеціальної перевірки кандидатів на службу, членів сім'ї та близьких родичів. З цією метою необхідно скрупульозно перевіряти і детально вивчати

зв'язки, спосіб життя кандидата та його близьких родичів, унеможлививши таким чином працевлаштування в органи правопорядку випадкових людей, які ментально налаштовані далеко не на служіння народові;

– відновленням і безальтернативним запровадженням так званих «випробувальних етапів стажування» на посадах із обґрунтованими висновками безпосередніх керівників;

– запровадженням обов'язкової адаптованості й придатності кандидата у фаховому розумінні. Такого стану можна досягти винятково тоді, коли до кандидатів на службу будуть висуватись вимоги щодо їх фахової обізнаності, тобто наявності юридичної освіти та мінімальна військовий вишкіл – служба в ЗСУ, навчання на військовій кафедрі тощо;

– упровадженням у законодавчу практику історично зумовлених гарантій правової захищеності як працівників Національної поліції, так і членів їх сімей;

– удосконаленням законодавчих положень, які регулюють відносини щодо підвищення рівня соціальних гарантій працівників поліції (заробітна плата, забезпечення житлом та інші соціальні стандарти).

Тільки за таких реалій, коли державна політика буде спрямована на реалізацію попередньо вивчених, налаштованих на поетапне впровадження програм реформування, можна розраховувати на підняття авторитету служби в Національній поліції. Забезпечення державних гарантій і належного матеріального становища, жорстка програма викорінення корупційних проявів у системі породять обставини, за яких працівник поліції буде цінувати свою роботу і сумлінно ставитися до виконання службових обов'язків.

Список використаних джерел

1. Детермінація злочинів, які скоюють працівники ОВС [Текст] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/69078/pravo/determinatsiya_zlochiviv_yaki_skojut_pratsivniki_ovs.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень [Текст] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Текст] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Текст] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Поклад В. И. Корупция как проявление дисфункции украинской милиции / В. И. Поклад // Соціологічні дослідження : зб. наук. пр. – 2009. – № 9. – С. 144–154.

Гуцуляк Н. Я., Сьомина Н. А. О наиболее распространенных способах совершения преступлений работниками национальной полиции Украины

В статье акцентировано внимание на основных способах совершения преступлений, которые отражают коррупционную составляющую в служебной деятельности сотрудников Национальной полиции Украины. Охарактеризовано содержание наиболее распространенных форм злоупотреблений со стороны работников правоохранительной структуры. Предложен алгоритм действий поэтапного достижения престижности и профессионализма работников правоохранительных органов. Высказываются предложения относительно критериев отбора кандидатов на службу в полицию.

Ключевые слова: сотрудник полиции, способ совершения преступления, неправомерная выгода, злоупотребление, превышение, вымогательство, служебный подлог, коррупционные проявления, социальные гарантии, кадровая политика.

Gutsulyak M. J., Semina N. A. About the most common modus operandi employees of the National Police of Ukraine

The article also focused on the basic modus operandi that reflect the corruption component in the performance of staff of the National Police of Ukraine. Characterized by the content of the most common forms of abuse on the part of law-enforcement structures. The algorithm of actions to achieve a phased prestige and professionalism of law enforcement personnel. Suggestions were made regarding the criteria for the selection of candidates for the police service.

Key words: police officer, modus operandi, improper advantage, abuse, abuse, extortion, forgery, corruption manifestations, social security, personnel policy.

Надійшла до редакції 2 листопада 2016 р.

